

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

Duyarsız Ağalar ve Halkın Sesi Kaymakam Fikret Irmaklı

Ders: Türkçe A, Kategori 1

Sözcük Sayısı: 3781

Araştırma Sorusu: Yaşar Kemal'in **Teneke** adlı yapıtında idealizm-güç baskınlığı çatışması
Fikret Irmaklı ve Ağalar üzerinden nasıl ele alınmıştır?

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	3
II. İDEALİZM-GÜÇ BASKINLIĞI ÇATIŞMASINDA FİGÜRLERİN İŞLEVİ.....	4
<i>II. I. Yazarın Toplumsal Farkındalığının Fikret Irmaklı-Ağalar Çatışmasına Yansıması</i>	<i>4</i>
<i>II. II. Devlet Otoritesinin Temsili: Kaymakam Fikret Irmaklı.....</i>	<i>8</i>
<i>II. III. Otoritenin Karşısındaki Güç: Ağalar</i>	<i>11</i>
III. “TENEKE” SEMBOLÜNÜN FİKRET IRMAKLI-AĞALAR ÇATIŞMASINA YANSIMASI.....	16
IV. SONUÇ	18
V. KAYNAKÇA.....	20

I. GİRİŞ

Günümüzün kapitalist toplumlarında, devletlerin kendi çıkarları uğruna halkın çeşitli sorunlarını gözetmemeleri yaygın bir biçimde gözlemlenmekte, devlet otoritelerinin işlevi sorgulanmaktadır. Buradaki çıkarıcılıktan kasıt, kapitalist sistemin gerekliliğini her şeyin üstünde tutarak-bazen halk sağlığını dahi hiçe sayarak-yalnızca ekonomik gelişimi gözetmektir. Bu durumdan doğan temel sorunsal, devletlerin ne derece sosyal devlet olma işlevini gördükleridir. Sınıfsal ayrımın toplumların yaşam kalitelerine etkisinin hafifletilememesi, devlet kaynaklı eleştirilerden bir tanesine örnektir.

Yaşar Kemal'in **Teneke** isimli romanında, feodal rejimin devleti sürüklediği çöküş, devletin salgın hastalıklara yönelik vurdumduymazlığı, toplumsal sorunların çözümsüzlüğüne karşı başkaldırı izlekleri ön plana çıkmaktadır. Roman içerisindeki bu izlekler, yazarın yapıt boyunca başvurduğu eleştirel üslubun oluşumuna sebep olmuştur. Ayrıca söz konusu izleklerin dolaylı yoldan sunumunda, figürlerin çeşitli toplumsal sorunları temsil edici yönü dikkat çekmektedir. Bu figürlerin başında yeni Kaymakam Fikret Irmaklı, Okçuoğlu ve Murtaza Ağa gelmektedir. Bu figürlerin yanında Resul Efendi, Zeyno Karı, Kürt Memed Ali gibi figürlerle birlikte ele alınan sorunsallar desteklenmiştir.

Yazar; öne çıkan figürlerden Fikret Irmaklı ve bir kesim ağayı, yapıt bütünlüğü içerisinde idealizm-baskın güç çatışması içerisine oturtmuş, söz konusu çatışmanın romanın bütününe yansımaları, temelde feodal otoritelerin toplum üzerindeki etkisinin ele alınmasında etkili olmuştur. Fikret Irmaklı'nın genç ve tecrübesiz bir figür olarak tasvir edildiği kadar idealist bir figür olarak da roman içerisinde varlık göstermesi, aydın tipi temsil ettiğini kanıtlamaktadır. Tam aksine ağaların baskın gücü temsil edişi, tüm vurdumduymazlıklarıyla köy halkı üzerinde etkin olabilmelerini-ağaların kanunsuz ekilen çeltiklerin ortaya çıkardığı sıtma hastalığına rağmen

köylülerin sesine kulak vermeyip ekime kayıtsızca devam etmeleri-desteklemektedir. Ağaların devlet otoritelerindeki vurdumduymazlığı temsil edişı, bu figürlerin neden geri kalmış zihniyetleri temsil ettiğini açıklamaktadır.

Ayrıca **Teneke** romanı hakkında çeşitli konularda yapılmış araştırmalar bulunmaktadır: Köy uzamı, romanın dilsel özellikleri, sembolleri, işlenen Türk siyasal hayatı bunlardan birkaçıdır. Bunların yanında, **Teneke** üzerine doğrudan yapılan araştırma sayısı çok fazla sayıda bulunmamaktadır. Daha çok Yaşar Kemal üzerinden yapıtları ele alınmıştır. Dolayısıyla, bu tezde ele alınacak olanlar doğrudan yapıt bazında olduğu için yapılan araştırmaların geneliyle nitelik bakımından birtakım değişiklikler barındırmaktadır. Ancak yine de ele alınacak izlek ve figürler, yapılmış araştırmaları destekler niteliktedir. Bu nedenle bu tez, Yaşar Kemal'in **Teneke** romanının ana fikrini irdeleme yönünde bir işleve sahiptir.¹

Bu tezde, romanın baş figürleri oldukları ve ele alınan temel çatışmayı oluşturdukları için iki farklı bakış açısıyla idealizmi temsilen Fikret Irmaklı ile güç baskınlığını temsilen ağalar üzerinde durulacaktır. Bu durumun temel nedeni, bu zıt iki figürün özelliklerinin ve davranışlarının yapıtın temasını oluşturmasıdır. Dolayısıyla; bu iki farklı kesimin oluşturduğu zihniyet çatışmasına değinilirken, aynı zamanda tez bütünlüğü içerisinde romanın ana fikri üzerinden bir edebî analiz gerçekleştirilecektir.

II. İDEALİZM-GÜÇ BASKINLIĞI ÇATIŞMASINDA FİGÜRLERİN İŞLEVİ

II. I. Yazarın Toplumsal Farkındalığının Fikret Irmaklı-Ağalar Çatışmasına Yansıması

Yaşar Kemal, Çukurova doğumlu olmasından dolayı yörenin coğrafyasını ve halkını gözlemleme fırsatı bulmuştur. Bu gözlemleri sonucu çeşitli sorunları eleştirerek, bu eleştirilerini yapıtlarına da

¹ (Ulusal Tez Merkezi)

yansıtmıştır. Bu eleştirileri sonucu ele aldığı temalardan yozlaşma, halkı ezerek ve sömürerek onların mutluluğunu yok edenlere karşı başkaldırı, feodal sistemlerin çöküşü gibi sorunsallar, yazarın **Teneke** romanına da yansımıştır. Ayrıca yazarın Fikret Irmaklı ve ağalar olmak üzere iki ayrı tarafı romanın odağına koyuşu, figürler aracılığıyla romanında temsiller barındırdığını sergilemektedir. Bu tarafları çatıştırmasıyla eleştirel yönüne yozlaşma açısından gönderme yapmıştır: “Çeltikçiler telaştaydılar. Mayısı geçirirlerse, çeltik ekemezlerdi. Ekseler de verim olmazdı çeltik. Bire seksen vereceğine, kırk verirdi, çok çok elli verirdi. Bu durum karşısında önce Kaymakamı tecrübe etmeye karar verdiler.” (Yaşar Kemal, 50) Bu alıntıdan yola çıkarak aydın tipi temsilen Kaymakam Fikret Irmaklı’nın, ağaların sıtma hastalığına yönelik vurdumduymazlığıyla çatıştığı görülmektedir. Bu sorun, “Bu durum karşısında önce Kaymakamı tecrübe etmeye karar verdiler.” cümlesindeki ağaların ısrarla devam ettirmeye çalıştıkları umarsız davranışlarıyla kanıtlanmaktadır. Ayrıca bu cümle aracılığıyla ağaların; vurdumduymazlıklarıyla kalmayıp, bir de Kaymakamı “sorumsuz” pozisyonuna koydukları görülmektedir. Böylelikle, kendi görüşlerindeki kararlı duruşları bir kez daha vurgulanmıştır.

Öte yandan; halkı ezerek ve sömürerek onların mutluluğunun yok edilmesi sorunsalına karşı başkaldırı, Kürt Memed Ali ve Zeyno Karı gibi cesur figür temsilleriyle gözler önüne serilmiştir. Ayrıca Memed Ali figürüne “*Kürt*” lakabını takması, Yaşar Kemal’in kendisinin de Kürt kökenli oluşundan kaynaklanmaktadır ve dolayısıyla, Memed Ali’yi kendi görüşleriyle bir tutmaktadır. Bu sebepten ötürü, Memed Ali’nin Kaymakamın tarafına-aydın tarafa-oturtuluşu, yazarın romandaki tarafını belirtmektedir. Memed Ali ve Zeyno Karı figürleri, Okçuoğlu başta olmak ağaların tüm ezici ve baskıcı tavırlarına rağmen, halkın kalan kesimini de yanlarına katarak söz konusu sorunsala çözüm getirmeye ve halkı dogmatizmin pençesinden kurtarmaya çalışmışlardır. Bu iki

figürün kararlı duruşları ve güçlü iletişim becerileri sorunsalın halk üzerindeki etkilerini açıklamaktadır.

“Memed Ali kıpkırmızı kesildi:

‘Aleyidir etme. Ağa sana direm işte. Men sana pamuğımı de vermenem. Köyün içine çeltik ektirmenem. Madem vardır ganun, olmuştur hükümet.’” (Yaşar Kemal, 32)

Memed Ali bu şekilde, denetimsiz ve kanunsuz bir yönetim sonucu Sazlıdere Köyü’nün yüzleştiği sağlıksız ortama ve kargaşaya “köy ağzıyla” dikkat çekmektedir. Buradaki köy ağzının işlevi, Yaşar Kemal’in çeşitli kültürlerin dil özelliklerini incelemesi sonucu yapıta yansımıştır. Bunların yanında; halkın salgın hastalıklar konusunda bilinçli olması ancak yönetimde söz sahibi ağaların bu probleme çözüm getirmeyişi, ağaların ironik tutumlarını belirtmektedir. Ayrıca Memed Ali’yle ortak paydada buluşan Zeyno Karı’nın söz geçirebilme gücünün başkaldırısına olan yansıması anlatılmaktadır. Zeyno Karı; böylelikle hastalık sıkıntısı çeken halkın sesi olmuş, onları kapsayıcı nitelikte temsil etmiştir.

“Zeyno Karı:

‘Ne durmuş süzüyorsun öyle yavrum? Bana bak! İyice bak! İşte sizin marifetiniz bu. Ne güzel marifet! Köyün içine de çeltik ekilir miymiş! Her şeyi gördüysek de bunu görmediydik. Köyün içine de ruhsatiye verilir mi?’” (Yaşar Kemal, 47)

Buradaki ifadelerde vurgulanan durum, köyün yüzleştiği ağa vurdumduymazlığının dogmatizmin pençesinden kurtularak sorgulanmasıdır. Dolayısıyla Zeyno Karı ve onun destekçisi olan halk; bağınaz bir biçimde ağaların her kararına itaat etmemekte, ağaların eylemlerinin toplum üzerinde oluşturduğu olumsuz sonuçlara tepki göstermektedir. Bu tepkinin oluşması, yazarın kullandığı eleştirel bakış açısından gelmektedir. Zeyno Karı’nın bu isyanlarında dikkat çeken bir özellik ise “Köyün içine de çeltik ekilir miymiş!” şeklindeki retorik sorulardır. Bu retorik sorular aracılığıyla, ağaların despotik eylemlerinin halk tarafından sorgulandığı kanıtlanmaktadır. Ayrıca bu retorik

sorunun sonunda bir de ünleme yer verilmesi, Zeyno Karı'nın köyün var olan düzenini eleştirmesinden-kinayeli anlatımdan-kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Zeyno Karı'nın bu şekildeki kinayeli üslubunu “*Ne güzel marifet!*” gibi ironik sitemler, destekleyici özelliktedir.

Feodal sistemlerin çöküşü ise ağaların tüm bu vurdumduymaz ve düşüncesiz hareketleri sonucu gerçekleşen bir olgudur. Kaymakam Fikret Irmaklı, bu çöküşün gözlemlenmesinde rol almaktadır. Kaymakamın eleştirel ifadeleri, günün sonunda kaybeden ağaları ve kazanan halkı yansıtmaktadır. Dolayısıyla, bu iki ayrı kesimin yapıtın sonunda dönüşüme uğradığı görülmektedir. Günün sonunda kazananın halk olması, aynı Kaymakam gibi benimsedikleri aydın kişilikten doğmaktadır.

“*Kaymakam:*

‘Evet ekerler ama...’

‘Ekerler ama, bire on bile alamazlar. Atı alan Üsküdar’ı geçti. Bu yıl ziyandalar. Masraflarını bile çıkaramazlar. Ekme zamanı geçti. Ekerler ama...’” (Yaşar Kemal, 78)

Kaymakamın bu sözlerinden, ağaların kazdıkları kuyuya kendilerinin düştüğü görülmekte, çıkarları uğruna ettikleri çeltiğin verimsiz olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca bu durumun “*Atı alan Üsküdar’ı geçti.*” atasözüyle ifade edilmesi, ağaların başarısızlığını ispatlamaktadır. Bunlarla birlikte, “*ama*” sözcüğünün tekriri, ağaların yenilgisini vurgulamaktadır. Tüm bu ifadelerden, Kaymakamın aslında kinaye aracılığıyla ağaların yüzleştiği son durumu yerdiği anlaşılmaktadır.

II. II. Devlet Otoritesinin Temsili: Kaymakam Fikret Irmaklı

Yapıtın odak figürü olan Fikret Irmaklı; baskıcı çeltikçi ağaların himayesi altında kalmış, Çukurova'nın Sazlıdere Köyü'ne Kaymakam Vekili olarak atanmak zorunda kalan Resul Efendi'nin yerine gelen 24 yaşında yeni mezun, genç bir Kaymakamdır. Ancak gerek yeni mezun ve genç oluşundan gerekse İstanbul'dan geliyor oluşundan dolayı Sazlıdere'ye kafa yapısı ve tecrübe olarak oldukça uzaktır. Fikret Irmaklı'nın tüm bu özellikleri; çeltikçi ağaların, kasabanın yönetimine gelen yeni kişiye çeltik ekimi konusunda çıkarları uğruna istediklerini yaptırma hevesini beslemiştir. Örneğin, ağalardan Murtaza Ağa'nın Kaymakamın köye gelmesinden kısa bir süre sonra Kaymakamın saflığından elde ettiği özgüvenle söylediği “*‘Seni gördüm, derakap fikrimi değiştirdim,’ dedi. ‘Ben kul olana kötülük edecek adam deelim,’ dedi. Çok eyi bir adam Gaymakam. Daha eyi olmasın mı baba, herif İstanbulun Gadıköyünde dünyaya gelmiş. Padişahlar şehirinde.*” (Yaşar Kemal, 21) sözleri yapıtın ilerleyen aşamalarında gerçekleşecek olayları ifade etmeye başladığı için ileriye dönüş tekniğinin yapıttaki kullanımının bir örneğidir. Murtaza Ağa'nın dile getirmiş olduğu bu sözler aynı zamanda tecrübesiz, çıkar uğruna kullanılacak adamı başlarda dalkavukluk yaparak elde etmeyi de ifade etmektedir. Ayrıca Murtaza Ağa'nın kullanmış olduğu “*deelim, eyi*” şeklindeki halk ağzındaki ifadeler bir yandan ağaların Çukurova ağzını yansıttığını gösterirken diğer bir yandan eğitilmiş, İstanbul gibi bir metropolden gelen ve İstanbul Türkçesi ile konuşan Kaymakamın çatışmasını temsil etmektedir. Bununla birlikte Murtaza Ağa'nın sözünü ettiği “*Padişahlar şehirinde*” şeklindeki ifade; otorite, saltanat anlamlarını barındırıyor olmasından ötürü ağaların köyün baskın gücü olduğunu vurgulamaktadır.

Fikret Irmaklı'nın ağaların ona olan ilgili tavırlarının arkasındaki gerçekleri sezmesi iç çözümleme tekniği aracılığıyla dile getirilmiştir. Bu tekniğin sunumuyla birlikte, Fikret Irmaklı çeşitli kafa karışıklıkları yaşamaya başlamış ve sorgulamaları artmıştır. Sazlıdere Köyü'ne ilk geldiği

zamanlar gördüğü iyimserliğin kendisi üzerinde uyandırdığı kısa süreli hoşnutluğun ardından ağaların iki yüzlü oluşuna dair içinde şüphe uyanması, Fikret Irmaklı'nın toyluğuna rağmen akıllı olduğunu ifade etmektedir. Kaymakamın bu yönü:

“Kaymakam yirmi dört yaşın heyecanıyla sabaha kadar düşündü durdu. Gözüne uyku girmedi. Nerminin babası Defterdar Hüsnü Beyi düşünüürken, günün ilk ışıkları pencereden giriyordu. ‘Oğlum Fikret Bey,’ diyordu. Ne diyordu Hüsnü Bey? Uzun, kırçıl bıyıklarını burarak ne diyordu? ‘Oğlum,’ diyordu. ‘Sen sen ol, görünüşe aldanma. İnsanlar ikiyüzlüdür.’” (Yaşar Kemal, 23)

alıntısıyla desteklenmektedir. Bu şekilde, yeni Kaymakam Fikret Irmaklı'nın toyluğu ve akıllı oluşu arasındaki çatışma ortaya konmuştur. Aynı zamanda, bu ifadelerde kullanılan iç çözümlemenin yanı sıra Yaşar Kemal'in başvurduğu ileri dönüş tekniği aracılığıyla yapıtın ilerleyen sayfaları içerisinde okurlara ileride karşılaşacakları ağaların gerçek yüzü hakkında ön bilgi verilmektedir.

Fikret Irmaklı'nın tüm bunların yanında bir dikkat çekici özelliği de Kaymakam olarak içine düştüğü feodal rejimi benimseyen-geri kalmışlık-Sazlıdere Köyü'nde hâlen Batılılaşmayı benimseyen biri olarak var olabildiğidir. Batılılaşma, Fikret Irmaklı'nın severek mırıldandığı 9. Senfoni aracılığıyla örneklendirilmektedir. *“Dudaklarında bir ıslık... Beethovenin Dokuzuncu Senfonisinden bir parça” (Yaşar Kemal, 24)* ifadeleri 9. Senfoni'ye atıfta bulunmaktadır. Bu şekilde, yeni Kaymakamın Batılı eserlere duyduğu ilgi ve Batılı kaynakların değerlerine sahip çıktığı ifade edilmiştir. Bir diğer açıdan Batılılaşmaya dair örnekler, ağaların önde gelen isimlerinden biri olan Okçuoğlu tarafından Atatürk'e *“Ah Atatürk ölmeseydi.” (Yaşar Kemal, 26)* şeklindeki sözleriyle atıfta bulunarak sağlanmıştır. Ancak buradaki örneklem, Fikret Irmaklı'dan farklı olarak yazar tarafından kinayeli bir biçimde ele alınmıştır çünkü ağalar feodal rejimin temsili

oldukları için Batılılaşmanın tamamıyla zıttı olan geri kalmışlığın ve kültürel yozlaşmanın sembolüdürler.

Teneke romanının temelini oluşturan ve ana fikrini ifade eden sorunsal, ağaların çeltik ekimi uğruna köylünün sağlığını hiçe sayması olayıdır. Bu olay, yapıtın doruk noktasına ulaştığı kısımda her şeyden haberdar ve aydın zihniyetli köyün eski Kaymakam Vekili Resul Efendi'nin Kaymakam Fikret Irmaklı'ya ağaların gerçek yüzünü itiraf etmesiyle açıklığa kavuşmuştur. Buradaki itiraf, ağaların Fikret Irmaklı'nın adını lekeleyecek şekilde teller aracılığıyla ruhsatıyeleri rüşvet karşılığı verdiğini yayımlamaları hakkındadır. Bunun sonucunda idealizmi benimseyen Fikret Irmaklı ve baskıcı ağalar arasındaki ikili anlaşma sona ermekte ve Fikret Irmaklı ile ağalar, Fikret Irmaklı'nın çeltik ekiminin ne derece etik olduğu konusundaki kaygısından dolayı çatışmaktadırlar. Tüm bunların yanında, bir de halkın ayaklanması üzerine ağaların karşı bir mücadeleye girişmesiyle beraber çatışmanın şiddeti artmıştır. Buradan çıkarılabilecek yargı, feodal rejimin esiri haline gelmiş olmaktan dolayı yönetsel olarak zayıf ve geri kalmış köyün en küçük bir çatışmaya dahi dayanıksız olduğudur. Buradaki dayanıksızlıktan kasıt, sağlam bir yönetim sisteminin var olmayışından ötürü köyün çeşitli toplumsal kargaşalara yatkın olmasıdır.

“P.T.T. Müdürü her akşam tellerin bir suretini Kaymakama getiriyordu. Kaymakam çileden çıkıyordu. Çıkıyordu ama ne gelirdi elden? Dişini sıkıyordu. En sonunda kanıksadı. Birinci gün şaşırmış, deliye dönmüştü. Bilmiyordu ki bu teller, Kaymakamlar, memurlar aleyhine yirmi beş yıldan beri çekilen tellerin müsveddesinden başka bir şey değildi. Münasip bir dille Resul Efendi onu da söyledi. Kaymakam bu işe, tellerdeki isnatlardan da çok şaştı.” (Yaşar Kemal, 53)

cümleleri, bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu ifadelerde dikkat çeken bir başka unsur, alıntının Kaymakamın duygu durumunu betimleyici niteliğe sahip oluşudur. Bu şekilde, köy içerisinde yaşanan sıkıntılar vurgulanmış ve niteleyici sıfatlarla somutlaştırılmıştır. Böylelikle, okur olayın

içerisinde yaşatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca alıntıda belirgin bir şekilde başvuru iç çözümleme tekniği aracılığıyla temel odak, Fikret Irmaklı'ya çevrilmiştir.

II. III. Otoritenin Karşısındaki Güç: Ağalar

Sazlıdere Köyü'nü hakimiyeti altına alan ağalar, uyguladıkları feodal rejimle köylüleri despotik bir yönetime mahkum bırakmaktadırlar. Uyguladıkları despotizmin temelinde halkın sağlığını hiçe sayarak çıkar uğruna ektikleri çeltikler yatmaktadır. Çeltik ekmelerinin tek nedeninin daha çok para kazanmak olması, ağaların yanlış tekniklerle çeltik ekmelerine sebebiyet vermiştir. Bu yüzden, yanlış zamanda ve acelecilikle kısa zamanda çok fazla çeltik ekiminin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Tüm bunların sonucunda, kanunları hiçe sayarak ekilen çeltik tarlaları, köylüler arasında sıtmanın yayılmasına sebep olmuştur. Murtaza Ağa'nın:

“Yeter ki bu milli, vatani mahsul zarar görmesin. Büyük amirler böyle söylerler, kıymetini bilirler milli mahsullerin. Ama beş paralık köylü gelir... Sinek, sıtma... Kanımızı emiyor, öldürüyor bizi, der. Mahvetmeye çalışıyor milli mahsulü. Sinek olacak... Sıtma olacak... Mademki milli mahsuldür! Mecburen olacak. Olacak... Her şey olacak. Gül dikensiz olmaz. Çorbayı bile üflemeden içemezsin.” (Yaşar Kemal, 29)

sözleri, Okçuoğlu'ndan sonra ağaların başında gelen Murtaza Ağa'nın aynı diğer ağalar gibi şartlar ne olursa olsun çeltik ekimini her şeyden üstün tuttuğunu göstermektedir. Ayrıca bir dikkat çeken durumsa, Murtaza Ağa'nın çeltik ekimini sanki olağan bir şeymiş gibi göstererek çeltiği göz boyayıcı bir biçimde milli mahsul olarak isimlendirdiğidir. Murtaza Ağa'nın bu ekimi sıradan görmesini destekler nitelikte olan vurdumduymazlığı, “*Mecburen olacak.*” gibi köy içerisinde yaşanacak sorunları geçiştirmesiyle ifade edilmiştir. Aynı zamanda, “*Çorbayı bile üflemeden içemezsin.*” gibi atasözleriyle ekim sorununu olağan karşıladığı vurgulanmış ve bu türden sorunların oldukça normal karşılanması gerektiği aktarılmıştır. Kısacası, ağalar hayata geçirdikleri

tüm bu eylemlerle despotik kişiliklerini alt sınıfa ait köylüler üzerinde ön plana çıkarmış ve üst sınıfa mensup olduklarını topluma hissettirmişlerdir.

Başlangıçta köye ürün yetiştiriciliği anlamında faydası varmış gibi gözükken çeltik ekimi, tam aksine yönetmeliklere aykırı oluşundan ötürü köy arazisine ve halk sağlığına olumsuz yönde etki etmiştir. Bu nedenle, Kürt Memed ve Zeyno Karı gibi roman figürleri başta olmak üzere tüm köy ahalisinin harekete geçmesi üzerine bölgede halkın isyanı görülmeye başlanmıştır. Buradaki isyanın temel nedeni, çeltik ekiminin halkı hasta etmesi sonucu köylülerin yaşam haklarını arayışlarıdır. Bunun yanında; halkın çeltik ekimine tepki göstermesi sonucu ağaların en zengini olan Okçuoğlu'nun toprağa suya vererek köylülere tehdit etmesiyle oluşturduğu yapay sel felaketi, bu başkaldırı için bardağı taşıran son damla olmuştur. Bu şekilde, Okçuoğlu'nun köylülere olan bu yaklaşımının arkasında yatan temel sebebin parasal anlamda kazandığı baskın güç olma hâli olduğu sonucuna varılmaktadır.

“Memed Ali kıpkırmızı kesildi:

‘Aleyidir etme. Ağa sana direm işte. Men sana pamuğımı vermenem. Köyün içine çeltik ektirmenem.

Madem vardır ganun, olmuştur hükümet.’” (Yaşar Kemal, 32)

(...)

“‘Ben size gösteririm. Ben Okçuoğluyşam size gösteririm.’

Bu sırada atı geldi. O hızla ata atladı:

‘Anladınız mı? Ben size gösteririm.’

Atı mahmuzladı. Doludizgin köyden çıktı. Ardında bir toz duman...

Köylüler öyle taş gibi donup kaldılar.” (Yaşar Kemal, 34)

Alıntılarda, Memed Ali'nin yöresel ağzıyla Okçuoğlu'nun çeltik ekme isteğine kararlılıkla karşı çıktığı iletişimsel olarak gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, bir de alt sınıfa mensup oluşuyla üst sınıfa kıyasla oldukça cahil olması beklenmektedir. Ancak tüm bunlara tezat olarak figür, ağalara göre sağlık konusunda daha bilinçlidir. Burada görülen ironi sonucu Yaşar Kemal'in,

ağaların zihniyetini okura sorgulatarak eleştirel bir bakış açısı kazanmalarını hedeflediği görülmektedir. Ayrıca çeşitli diyaloglar aracılığıyla bu sorunsalın örneklendirilmesi sağlanmış ve okura aktarılması hedeflenmiştir.

Halkın tüm karşı çıkışlarına rağmen Okçuoğlu'nun çeltik ekimini bu kadar isteyişini kanıtlar nitelikte olan tekrar sanatı, “*gösteririm*” ifadesini yinelemesiyle oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra “*hızla ata atlaması*” sonucu “*ardında bir toz duman*” bırakışı ifadeleri vasıtasıyla; Okçuoğlu'nun duygu durumu, hareketleri aracılığıyla somutlaştırılmıştır. Bu hareketin iz bırakıcı etkisi, halkın “*taş gibi donup kaldığı*” benzetmesi sayesinde desteklenmiş ve olayın aktarım gücü artmıştır. Aynı zamanda, Okçuoğlu'nun çeltik ekimini artırmak istemesinin yanı sıra köye su basması çelişkili-ironik-bir durumdur. Bu durumun sebebi, ağaların konuşmalarında toprak verimliliğini artırmak istediklerini söylemeleri ancak Okçuoğlu'nun araziye suya bulayarak toprağı büsbütün verimsizleştirmesidir. “*Okçuoğlu, beş gün önce, köyliyle çekiştiğinin akşamı, sahaya su bırakmıştı. (...) Köyün dört bir yanı eski bataklıktı. Altı kaynıyordu toprağın. Altıncı günün gecesi su büyük bir hızla dört bir yandan köyü sardı. Bir anda köyü bastı.*” (Yaşar Kemal, 41-42) cümlelerinde geçen “*kaynıyordu*” sözcüğünde şimdiki zamanın geçmişi kipine başvurulması köy topraklarının aşamalı olarak zarara uğratıldığını kanıtlar niteliktedir. Ayrıca “*suyun büyük bir hızla*” köyü himayesi altına alışı, Okçuoğlu'nun Sazlıdere Köyü'ne yaşattığı zararın şiddetli oluşunu göstermesi açısından okura Okçuoğlu'nun nasıl bir insan olduğunu göstermektedir. Bu durumu destekler nitelikte olan suyun köyü “*bir anda*” basmasıyla, olayların aniden gerçekleştiği ve durumun ilerleyen zamanlarda halk üzerinde beklenmedik bir etki-tehdidin gerçek olması-yaratacağı çıkarılabilmektedir. Dolayısıyla, bu ifadelerde ileriye dönüş tekniğinin varlığı da sezilebilmektedir.

Köyün yönetiminde söz sahibi olan ağaların; roman boyunca baskın güç oluşlarıyla, bulabildikleri her an halk üzerinde bu durumu fırsata çevirme amacı güttükleri görülebilmektedir. Bu otoriter yapılarını yalnızca halkı çıkarlarına yönelik tehdit etmekle değil, aynı zamanda çeşitli misyonlarını gerçekleştirmek amacıyla aracı figürleri kullanarak da sağlamaktadırlar. Kullandıkları figürler başta Rıza Değnek ve Müftü efendidir. Bu figürler, Fikret Irmaklı'nın Resul Efendi sayesinde ağaların gerçekte kim olduklarını öğrenmesiyle ağaların karşı bir hareket için tuttukları temsillerdir. Rıza Değnek ve Müftü efendi'nin ideolojik olarak ağaları desteklemelerinden dolayı ağalar, bu iki figürün Fikret Irmaklı'nın fikrinsel dönüşümünü tekrardan eski hâline getirebileceklerini düşünmektedirler. Ancak eskisine göre yalnızca dönüşüm geçirmekle kalmayıp ayrıca daha sağlam bir karaktere bürünen Fikret Irmaklı, ağalara olan bakış açısını tamamıyla değiştirmiş ve büsbütün olgunlaşmıştır. Dolayısıyla, Fikret Irmaklı ve ağalar üzerinden doğan zihniyet çatışması daha da şiddetlenmiştir.

“Müftü efendi:

‘Efendi oğlum,’ diye başladı, ‘Bu pirinç ekimi her yıl böyle olmuştur. Hiçbir yıl kanuna göre ekilmemiştir. Başınızı derde sokmayınız. Sinek nasıl olsa olacaktır. Burası Çukurovadır. Sinek olmaz olur mu? Çeltik ekilmese de olur. Vazgeçin bu sertlikten...’

Kaymakam:

‘Ne demek istiyorsunuz?’ diye sertçe sordu. ‘Ne demek istiyorsunuz?’ Kapıyı gösterdi. ‘Buyurun. Lütfen böyle işlere bir daha karışmayın. Bir daha da yanıma gelmeyin.’” (Yaşar Kemal, 50)

Buradaki ifadelerden ilk olarak, ağaların müftü olduğu için dinsel bir figürü Kaymakamın yanına götürdükleri çıkarılmaktadır. Dolayısıyla, ağalar dinin otorite figürü olarak kullanılarak herkese söz geçirebileceğini, belirli bir konu üzerinde ikna edici gücünün olduğunu düşünmektedirler. Yazar bu şekilde okura ağaların; bağınaz figürler olduklarının, çağdaş düşünme yetisine sahip olmadıklarının göndermesini yapmaktadır. Bu yüzden, müftü efendi ve Kaymakam figürleriyle bağınaz-idealist çatışması, diyalog tekniğiyle dolaylı yoldan aktarılmıştır. Bununla birlikte, müftü

efendinin de ağalarla aynı görüşlere sahip oluşu, Kaymakamla olan iletişimiyle örneklendirilmiştir: Müftü efendinin “*Sinek nasıl olsa olacaktır.*” şeklindeki vurdumduymaz tavrı ağalarinkiyle birebir örtüşmektedir. Bu durumdan, ağların tektipleşmiş bir toplum modeli yaratmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca Fikret Irmaklı’nın değişen üslubu sebebiyle sertçe müftü efendiye karşılık verdiği görülmektedir. Bu konuşma şekli sayesinde, Fikret Irmaklı’nın taraf değiştirdiği, eskisi gibi ağaları desteklemediği anlaşılmaktadır.

Müftü efendinin tüm çabalara rağmen Kaymakamın görüşünü değiştiremeyişi üzerine ağaların bu sefer de halk arasında sözünü geçirebilen otoriter bir figür olan Rıza Değnek’i Kaymakamın yanına gönderişi, ağaların kararlılığını kanıtlar niteliktedir. Ağalar, Rıza Değnek’in başvurduğu söz oyunlarının Kaymakam üzerinde etkili olacağını düşünmektedirler çünkü bu zamana kadar çıkarları uğruna başarmak istediklerinin hepsini, çevirdikleri oyunlar sayesinde başarabilmişlerdir. Dolayısıyla, körelmiş bir zihniyetle yaptıkları planın Kaymakam üzerinde işleyemeyeceğini düşünememişlerdir. Bu nedenden ötürü, bu zihniyetin tamamıyla tezadı olan Kaymakamın entelektüel fikirleri, ağaların tüm planlarını altüst etmiş ve onları yenilginin eşiğine getirmiştir.

“Rıza Değnek gülüyordu:

‘İş yok. Böylesini görmedim. Bir parmak çocuk kaya gibi sert, Müftünün dediği gibi Süphanallah! Süphanallah! Süphanallah!’ “(Yaşar Kemal, 52)

Rıza Değnek’in burada ifade edilmiş muzip üslubuyla, aslında Yaşar Kemal’in figürler üzerinden aktarmaya çalıştığı eleştiri gözler önüne serilmektedir. Böylelikle, Rıza Değnek gibi ağaların kuklası haline gelmiş bir figürle aydın Kaymakam Fikret Irmaklı’da görülen seviye farkı ifade edilmiştir. Rıza Değnek’in Kaymakam hakkındaki izleniminin “*Bir parmak çocuk kaya gibi sert*” oluşu “*çocuk*” ve “*kaya*” ifadelerinin güç bakımından çeliştiğinin göstergesidir. Bu benzetme aracılığıyla, Kaymakamın aklen ağalara karşı elinde bulundurduğu silah göze çarpmaktadır. Ayrıca

aynı müftü efendide de olduğu gibi burada da Rıza Değnek'in dini kullanan bir figür olarak kullanılması-“*Süphanallah*” ifadesinin tekriri-ağaların Fikret Irmaklı üzerindeki kıt stratejilerine işaret etmektedir. Tüm bunlarla, ağalar ve Kaymakamın özellikle kafa yapısı bakımından birbirlerinden oldukça farklı mizaçlara sahip oldukları vurgulanmıştır.

III. “TENEKE” SEMBOLÜNÜN FİKRET IRMAKLI-AĞALAR ÇATIŞMASINA YANSIMASI

“*Teneke*” unsuru, romanın odağında yer alan Fikret Irmaklı-ağalar çatışmasının birebir temsilidir. Teneke objesinin içi boş dışı dolu olma özelliği, yapıt içerisinde ağaların dışarıdan görünen manipülatif yüzünün içerisinde yer alan niteliksiz birey olma durumlarını yansıtmaktadır. Buradaki ağaların manipülatif karakterlerinden kasıt, ağaların başta Fikret Irmaklı olmak üzere birçok Sazlıdere köylüsünü para gibi hoş a gidebilecek unsurlarla çeltik ekme tuzağına düşürmeleridir. Bu taktiği en çok kullanan ağa ise tüm ağaların başı ve en zengini olan Okçuoğludur. Okçuoğlu; “*Yalnız ben kazanmak istemiyorum. Köylülerimiz de kazansınlar. Genç idare amirlerimiz bunu çok iyi takdir ediyorlar.*” (Yaşar Kemal, 30) sözleriyle köylüleri düşünüyormuşçasına kullandığı iki yüzlü üslubuna bir de “*genç idare amirlerimiz*” ifadelerini eklemesiyle, halkın güvendiği genç Kaymakama gönderme yapmaktadır. Bu gönderme aracılığıyla temelde sağlamaya çalıştığı, ikna edici olabilmektir. Bu şekilde, kazanan yine sadece kendisi ve kendi gibi olan diğer ağalar olacaktır. Ayrıca Okçuoğlu'nun ve diğer ağaların manipülasyonu ellerinde bulundurarak feodal yönetimlerinde de yalnızca bunu ön plana koymaları, her birini birer niteliksiz bireylere dönüştürmektedir. Ağalar; niteliksiz bireylere, yönettikleri köylüleri de kendi koyun sürülerine dahil etme çabası sonucunda dönüşmüşlerdir. Bu çabanın içerisinde de Okçuoğlu ön planda yer almaktadır. Okçuoğlu'nun “*Elbette sinek olacak, sıtma olacak. Genç Kaymakam ne diyordu? Bu memlekete sizler büyük hizmet ediyorsunuz*

diyordu. Sizler anlamazsınız bunu. Hükümet, koskoca hükümet bilmez mi bunu? Sivrisineği, sıtmayı bilmez mi? Bilir. Yoksa yasak ederdi çeltiği...” (Yaşar Kemal, 32-33) ifadelerindeki kendini savunma biçiminin “*elbette*” gibi ifadelerle oluşu, sıtma hastalığına yönelik cahilliğini ve vurdumduymaz tavrını temsil etmektedir. Böylelikle, Okçuoğlu’nun salgın hastalık problemini nedenli normal karşıladığı vurgulanmaktadır. Ayrıca vurdumduymazlığın sonucu olarak başvuru olan güzellendirme tekniğinin, “*hizmet etmek*” gibi ifadelerle sunulmuşu, ağaların manipülatif huyuna tekrar dikkat çekmektedir. Buna ek olarak “*koskoca hükümet*” ifadesi; hükümetin üstünlüğünü ortaya koymakta ve hükümet nasıl bir karar alırsa alsın, ona itaat edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Tüm bunların yanında romanın “*teneke*” simgesiyle son buluşu, ağaların nasıl bir kişiliğe ve kafa yapısına sahip olduğunu yapıt bütünlüğü içerisinde ele almıştır. Ancak burada tenekeyi çalanların ağalar değil de çocuklar olması, çocukların gelecek neslin ağalarını temsil ettiğini göstermektedir. Ayrıca çocukların tenekeyi bir bütün içinde çalması, Sazlıdere Köyü’nün koyunlaşmış toplumuna gönderme yapmaktadır. Tektipleşmiş toplum yapısının çocuklara dahi yansımaları, köyün geri kalmış yetiştirme biçimini göstermektedir: “*Bir sürü çocuk, her birinin elinde bir teneke, bütün güçleriyle çalışıyorlardı.*” (Yaşar Kemal, 80)

Bu şekilde tasvir edilen teneke olayında, çocukların tenekeleri “*bütün güçleriyle çalmaları*”, köyün bağınazlığa olan bağlılığının kolay değiştirilebilir bir durum olmadığını anlatmaktadır. Çocukların dahi bu görüşte bu derece kararlı olmaları, köyün ciddi boyutta geri kalmışlığın etkisi altında kaldığını gözler önüne sermektedir. Ayrıca “*teneke*” ifadesinin romanın başlığı olması, bu metaforun yapıtın ele aldığı odak sorunsalı şekillendirdiğini göstermektedir. Bu şekillendirme, romanın ilerleyen satırlarında da desteklenmeye devam edilmiştir: “*Teneke sesleri kesilmedi. Müthiş bir gürültü Kaymakamın kulaklarında uğulduyordu.*” (Yaşar Kemal, 80) Bu alıntıda geçen “*teneke seslerinin kesilmemesi*”, Kaymakamın köyden uzaklaşmasına rağmen köyde varlığını

sürdüren geri zihniyetlerden oluşan toplum modelini vurgulamaktadır. Ayrıca “*müthiş bir gürültünün Kaymakamın kulaklarında uğuldaması*” ile aydın Kaymakamla geri kalmış bazı köylülerin zihniyet anlamında çatışmasından dolayı, bu teneke seslerinin kaymakama “*müthiş bir gürültü*” olarak geldiği duyuların devreye girmesiyle somutlaştırılmıştır. Bu olayın “*Kaymakamın kulaklarında uğuldaması*” ise olayın etki gücünü, köylülerin bir kesiminin görüşlerindeki ısrarcılığından dolayı sürdürebilmesidir.

IV. SONUÇ

Yaşar Kemal; **Teneke** isimli yapıtında, yalnızca kendi menfaatlerini düşünen ağaların çeltik ekimi sonucu, sıtma hastalığından mağdur olan Sazlıdere Köyü’nün insanını anlatmaktadır. Romanda iki taraf ve bu taraflar sonucu oluşan iki farklı bakış açısı bulunmaktadır. Taraflardan birisi Fikret Irmaklı ve onun destekçisi olan halk, diğeri ise ağalar ve onları destekleyen bir grup azınlıktır. Bu tarafların farklı bakış açılarını temsil edişi-idealist Kaymakam ve geri kafalı ağalar-zihniyet çatışmasını beraberinde getirmiştir.

Kaymakam Fikret Irmaklı, tüm toyluğu ve tecrübesizliğine rağmen ağaların iç yüzünü anlamış, halkın sesi olmuş ve onları ağalara karşı korumuştur. Bu yüzden kaymakam figürü, romanın semboller aracılığıyla örülmesi bağlamında yapıta katkı sağlayan bir karakterdir. İdealizmi yansıtan yönüyle Sazlıdere Köyü’nün bir nebze de olsa daha iyi yaşam şartlarına sahip olmasını sağlamıştır: Ağaların her çeltik ekme isteğine cevap vermemeye başlamış, onların güç baskınlığını koz olarak kullanmalarına stratejik hareketleriyle cevap vermiştir. Bu stratejik hareketlerinin başında, halkını dinlemesi ve onların tarafına geçerek başkaldırıya ön ayak olması gelmektedir.

Ağaların çıkarıcı ve umarsız davranışlarına halkın gösterdiği tepki, halkın ağalara karşı Kaymakamla aynı görüşlere sahip olduğunu ispatlamaktadır. Böylelikle, ağaların zihniyet ve

davranışlarının büyük ölçekte toplum düzeninde yol açtığı kargaşa vurgulanmıştır. Romanda öne çıkan figürlerin özellikleri günümüz halk-baskın güç mücadelesi bağlamında güncellik taşımakta ve roman, bu mücadeleden doğan çeşitli toplumsal sorunlara dikkat çekmektedir.

V. KAYNAKÇA

Altmışkara, D. (2021, 14 Aralık). Yaşar Kemal’e Genel Bir Bakış ve Bir Garip “TENEKE” Meselesi. *Sanatla Art*. <https://www.sanatlaart.com/yasar-kemale-genel-bir-bakis-ve-bir-garip-teneke-meselesi/>

Yaşar Kemal. (t.y.). 1 Şubat 2025 tarihinde Ulusal Tez Merkezi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden edinilmiştir.

Yaşar Kemal. (2023). *Teneke* (T. Erdoğan). Yapı Kredi Yayınları.